

University of Groningen

Making news about medicines

Trigt, Anna Maria van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1995

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Trigt, A. M. V. (1995). *Making news about medicines*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

SAMENVATTING

Mensen zijn zeer geïnteresseerd in informatie over gezondheid. Uit onderzoek blijkt dat men meer interesse heeft in nieuwe medische ontdekkingen dan in nieuws over sport. In de kranten en tijdschriften wordt dan ook regelmatig aandacht besteed aan gezondheid en ziekte. Ook op de tv en radio komt dit nieuws aan bod. Zowel "leken" als mensen werkzaam in de gezondheidszorg en het wetenschappelijk onderzoek gebruiken de massamedia als bron van informatie over ziekten en (nieuwe) therapieën.

Er is de afgelopen decennia veel discussie geweest over de effecten van berichten in de massamedia. Op het gebied van geneesmiddelen zijn er verschillende voorbeelden beschreven waarin berichten in de massamedia effect hadden. Zo leidden berichten over bijwerkingen van "de pil" in de jaren 70 tot een sterke afname in het gebruik van dit anticonceptiemiddel. Ook speelde de massamedia een belangrijke rol bij het informeren van gebruiksters van het Neotigason® over de ernstige gevolgen van dit middel bij zwangerschap. Niet alleen negatieve berichten over geneesmiddelen hebben effect ook zijn er effecten van positieve berichten bekend. Volgens een bekend Nederlands gynaecoloog hebben de damesbladen zoals Libelle en Margriet een belangrijke rol gespeeld bij de introductie van laag gedoseerde anticonceptiva. In de damesbladen lazen gebruiksters dat deze nieuwe pillen beschikbaar waren en voordelen hadden boven de "oude" pil, en informeerden daarom bij hun huisarts naar deze nieuwe middelen. Berichten in de massamedia kunnen eveneens invloed hebben op geneesmiddelbeleid. Zo is eind 70 jaren het geneesmiddel Halcion® onder invloed van publieke druk in Nederland van de markt gehaald.

Zoals uit bovenstaande blijkt kunnen berichten in de massamedia belangrijke effecten hebben. Onderzoek in de massa communi-

catie heeft zich tot nu toe vooral gericht op het onderzoek naar dergelijke effecten maar er is weinig bekend over de totstandkoming van berichten; o.a. over hoe en welke berichten in het nieuws komen.

Vanuit de medische wereld is er regelmatig kritiek op de medische berichtgeving in de massamedia. Er zou bijvoorbeeld te veel aandacht worden besteed aan AIDS terwijl andere ziekten zoals kanker veel vaker voorkomen maar veel minder aandacht krijgen. Sommige berichten over nieuwe therapieën leiden tot valse verwachtingen bij het publiek. Ook zou de eenzijdige, vooral positieve, berichtgeving over medische ontwikkelingen leiden tot medicalisatie en een veel te optimistisch beeld over de wetenschappelijke ontwikkeling geven.

In dit proefschrift staan journalisten werkzaam voor kranten en damesbladen centraal. Er is gekeken naar welke bronnen deze journalisten gebruiken wanneer zij over geneesmiddelen berichten. De keuze van bronnen bepaald in belangrijke mate welke informatie in het nieuws komt.

In hoofdstuk 2 worden de bronnen van journalisten werkzaam bij Nederlandse kranten beschreven. De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op interviews met zeven journalisten en op een analyse van berichten over geneesmiddelen uit vijf dagbladen. In de interviews is onderscheid gemaakt tussen bronnen voor ideeën en informatiebronnen. Wetenschappelijke en medische tijdschriften zijn voor journalisten een belangrijke bron van ideeën, evenals persberichten van universiteiten. Persberichten van farmaceutische bedrijven spelen volgens de journalisten wel een rol als ideeën bron maar zijn veel minder belangrijk. Daarnaast kunnen ook persoonlijke contacten tussen onderzoekers en journalisten een idee voor artikel of bericht opleveren.

Als bron van informatie zijn de wetenschappelijke en medische tijdschriften het belangrijkste. De journalisten geven hiervoor twee verklaringen, ten eerste worden de belangrijkste nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen in deze tijdschriften besproken en ten tweede zijn artikelen, geplaatst in deze tijdschriften, voor publicatie kritisch bekeken door experts (peer review). Dit laatste geeft een journalist een garantie voor de kwaliteit van het artikel. Ook onderzoekers spelen een belangrijke rol als informatie bron. De farmaceutische industrie is volgens de journalisten geen belangrijke bron omdat de industrie een commercieel belang heeft bij berichten over hun eigen producten en daarom waarschijnlijk geen objectieve informatie zal geven.

Om aan ideeën en informatie te komen beschikken de journalisten over verschillende wetenschappelijke en medische tijdschriften zoals de *New England Journal of Medicine*, *Science*, *Nature*, *The Lancet* en de *British Medical Journal*. Daarnaast ontvangen zij ook tenminste twee Nederlandse tijdschriften en heeft een aantal van hen een abonnement op een populair wetenschappelijk tijdschrift, zoals de *New Scientist*.

Uit de analyse van de kranteberichten over geneesmiddelen komt ook naar voren dat tijdschriften en onderzoekers van universiteiten belangrijke informatiebronnen zijn. Opmerkelijk is echter, dat in bijna 20% van alle berichten een farmaceutisch bedrijf wordt genoemd.

In het derde hoofdstuk 3 wordt de rol van de wetenschappelijke tijdschriften als bron nader bestudeerd. We gaan hierbij van de veronderstelling uit dat geneesmiddelen die vaak in de wetenschappelijke tijdschriften worden besproken ook in de kranten vaker besproken worden. Met andere woorden dat de wetenschappelijke tijdschriften de agenda bepalen van de kranten. Om de overeenkomst tussen de agenda van de tijdschriften en de agenda van de kranten te bepalen is de inhoud van beiden over een bepaalde periode bestudeerd. Om de geneesmiddelen te classificeren is gebruik gemaakt van het ATC (Anatomical Therapeutical Chemical) systeem.

De beide agenda's komen goed overeen, in zowel de wetenschappelijke tijdschriften als de kranten komen 'Antibiotica' (ATC:J) het meest voor, gevolgd door middelen toegepast bij aandoeningen van het 'Centraal Zenuwstelsel' (ATC:N). Een interessant verschil is dat in de kranten de 'Gynaecologische preparaten' (ATC:G; bijvoorbeeld "de pil"), meer aandacht krijgen dan in de wetenschappelijke literatuur. Hetzelfde geldt voor homeopathische middelen. Opvallend is de grote aandacht voor vaccins in zowel de professionele literatuur als de kranten.

Alhoewel er wordt gesuggereerd dat kranten meer aandacht besteden aan slecht dan goed nieuws hebben wij juist het omgekeerde waargenomen. Negatief nieuws over geneesmiddelen betreft 14% van de berichten in de kranten terwijl 26% van de artikelen in wetenschappelijke tijdschriften negatieve aspecten belichten.

De overeenkomst tussen de agenda's van de wetenschappelijke tijdschriften en van de kranten suggereert dat er inderdaad sprake zou kunnen zijn van agenda-setting. Dat sommige ziekten meer aandacht krijgen in de massamedia zou kunnen voortkomen uit de aandacht voor deze ziekten in de professionele literatuur en

niet, zoals door sommigen wordt gesuggereerd, uit de preoccupatie van journalisten.

In het vierde hoofdstuk wordt de rol en de keuze van experts verder onderzocht. De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op interviews met journalisten en een analyse van kranteberichten over geneesmiddelen.

De gevolgen die berichten over medische onderwerpen kunnen hebben, zijn voor de journalisten de belangrijkste reden zeer voorzichtig te zijn met medisch nieuws en veelvuldig experts te raadplegen. In ongeveer de helft van alle berichten over geneesmiddelen worden namen van geraadpleegde, meestal Nederlandse, deskundigen genoemd. De deskundigen kunnen we onderverdelen in de volgende vijf categorieën: (1) onderzoekers; (2) functionele experts (artsen, apothekers enz.); (3) woordvoerders van patiëntenverenigingen of beroepsgroepen; (4) woordvoerders van farmaceutische bedrijven en (5) patiënten (ervaringsdeskundigen). Deskundigen uit de eerste twee categorieën worden vaker als enige deskundige in een krantebericht genoemd dan experts uit de laatste drie categorieën. Er lijkt een onderverdeling gemaakt te worden tussen objectieve en onafhankelijke experts (onderzoekers en functionele experts) en subjectieve experts (woordvoerders van belangenorganisaties en bedrijven tezamen met patiënten).

Opvallend is dat als er verschillende deskundigen in een artikel worden geciteerd, zij meestal dezelfde of aanvullende informatie geven. Dit is in tegenstelling met andere onderwerpen in de journalistiek, bijvoorbeeld politieke verslaggeving, waar verschillende experts of woordvoerders juist aangehaald worden omdat zij tegenovergestelde standpunten hebben.

De resultaten van dit hoofdstuk laten zien dat de journalisten relevante deskundigen raadplegen en om informatie vragen.

In het vijfde hoofdstuk staat de farmaceutische industrie centraal. De gegevens voor dit hoofdstuk zijn verzameld door middel van interviews met woordvoerders van zeven farmaceutische bedrijven. Het informeren van een algemeen publiek over nieuwe ontwikkelingen op farmaceutisch gebied wordt steeds belangrijker. De woordvoerders van de bedrijven geven hiervoor twee redenen. Allereerst worden patiënten steeds mondiger en is er sprake van een emancipatie-proces in de gezondheidszorg, daarom is het van belang dat men goed geïnformeerd is over ziekten en de verschillende behandelingsmogelijkheden. Als tweede reden geven de respondenten het "slechte" imago van de farmaceutische industrie. De massamedia spelen een belangrijke rol in de verspreiding van informatie vanuit de farmaceutische industrie naar

een algemeen publiek omdat de farmaceutische bedrijven zelf weinig mogelijkheden hebben zich tot het publiek te richten. Het adverteren voor geneesmiddelen op recept in de lekenpers is verboden.

Farmaceutische bedrijven benaderen journalisten op verschillende momenten in het ontwikkelingsproces van nieuwe geneesmiddelen. Een van de belangrijkste nieuwsmomenten is de officiële registratie van een nieuw middel. Als een geneesmiddel geregistreerd is, kan het op de markt gebracht worden. Wanneer een bedrijf een innovatief middel op de markt brengt wordt de pers geïnformeerd. Zo werd bij de introductie van het antimigraine middel Imigran® een persconferentie georganiseerd waar verschillende deskundigen informatie over dit geneesmiddel gaven. In de massamedia werd veel aandacht aan de introductie van dit geneesmiddel besteed. De woordvoerders van de bedrijven geven aan dat dit soort evenementen alleen georganiseerd worden als het om een echt nieuw geneesmiddel gaat. Journalisten ontvangen al veel uitnodigingen en zijn daarom zeer selectief. Het is voor een bedrijf belangrijk haar relatie met de journalisten goed te houden en hen daarom alleen uit te nodigen als er echt nieuws is.

Een ander moment wanneer de massamedia een belangrijke rol spelen, is als er iets aan de hand is met een van de producten en de gebruikers direct geïnformeerd moeten worden. Alhoewel de gezondheidszorg in Nederland zeer goed georganiseerd is, blijkt dat niet altijd alle gebruikers via dit systeem gewaarschuwd worden.

In hoofdstuk zes staan de damesbladen centraal. De gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op interviews met vier redactrices werkzaam bij damesbladen en op een analyse van de inhoud van drie damesbladen.

De groep geneesmiddelen die in de damesbladen het meest besproken wordt zijn de 'Gyneacologische preparaten', tot deze groep behoort de anticonceptie-pil. Daarnaast is er in de damesbladen veel aandacht voor geneesmiddelen uit de groep 'Centraal Zenuwstelsel', tot deze groep behoren onder andere pijnstillers, kalmerende middelen en slaapmiddelen. De geneesmiddelen worden vooral besproken in de vragenrubriek over medische onderwerpen. Alle vier de damesbladen ontvangen zeer veel brieven van hun lezers. Eén van de respondenten schat dat er wekelijks zo'n 200 brieven binnenkomen, waarvan ongeveer 140 vragen over medische zaken bevatten. Deze brieven vormen voor alle bladen een belangrijke bron voor ideeën, niet alleen voor de vragenrubriek, maar ook voor artikelen. Andere bronnen van ideeën zijn collega-

's, kranten en persberichten. De belangrijkste informatiebronnen zijn artsen. Opmerkelijk is dat de apotheker zelden om advies gevraagd wordt.

Soms werken de bladen samen met een farmaceutisch bedrijf. Het bedrijf betaalt dan bijvoorbeeld de kosten van een speciale bijlage over een ziekte of een bepaalde geneesmiddelgroep.

Wanneer we nauwkeuriger kijken naar de soort informatie die over geneesmiddelen wordt gegeven is het opvallend dat er slechts in een derde van alle publikaties iets gezegd wordt over bijwerkingen van een geneesmiddel. Apothekers en artsen dienen zich dat te realiseren. Patiënten die informeren naar een geneesmiddel naar aanleiding van een publikatie in een damesblad moeten voorgelicht worden over de mogelijke bijwerkingen van een geneesmiddel.

Hoofdstuk 7 begint met een reflectie op de in dit proefschrift gebruikte onderzoeksmethoden. Waarna de resultaten van het onderzoek naar de bronnen worden samengevat en in relatie worden gebracht met de kritiek vanuit de medische professie op berichtgeving in de massamedia.

Het onderzoek in dit proefschrift is voornamelijk exploratief van aard. Kwalitatieve methoden zoals bijvoorbeeld diepte interviews, zijn zeer geschikt voor dit type onderzoek. De inhoudsanalyse is in een aantal hoofdstukken (2,4 en 6) naast de diepte interviews gebruikt. De combinatie van deze twee methoden leverde aanvullende informatie maar is ook gebruikt om bepaalde resultaten uit de interviews te checken. De combinatie van een kwalitatieve en kwantitatieve aanpak zou in dit soort onderzoek veel vaker gebruikt kunnen worden.

Dit proefschrift laat zien dat de wetenschappelijke en medische wereld de belangrijkste bron van informatie voor krantejournalisten is. Ook deze bron kan een eigen belang hebben bij publiciteit. Soms proberen onderzoekers aandacht van journalisten te krijgen voor hun onderzoek omdat publiciteit een positief effect kan hebben op de werving van geld voor het onderzoek. Een andere reden om journalisten van informatie over onderzoeksresultaten te voorzien voordat deze in de professionele literatuur zijn gepubliceerd is dat een snelle verspreiding van de resultaten van levensbelang voor patiënten is; dit is echter zelden het geval. Journalisten berichten bij voorkeur over onderzoek dat reeds gepubliceerd is in vakbladen vanwege de 'peer review'. Toch is een publikatie in een professioneel tijdschrift, ondanks de peer review, niet altijd een garantie voor de kwaliteit en juistheid. De journalisten in dit onderzoek zijn zich zeer bewust van het feit dat berichten over

nieuwe middelen tot valse verwachtingen kunnen leiden en zij refereren in dit verband naar de "Buck affaire."

Ook vanuit de medische wereld worden er kritische geluiden gehoord over berichten in de media. De kritiek dat slecht nieuws vaker nieuws is dan goed nieuws wordt in dit onderzoek niet bevestigd. De resultaten van dit proefschrift sluiten eerder aan bij de kritiek dat in de massamedia een te rooskleurig beeld van het wetenschappelijke onderzoek wordt geschetst. In de kranten is veel meer aandacht voor goed nieuws dan voor slecht nieuws.

In deze kritiek moeten echter niet alleen de journalisten betrokken worden maar ook de wetenschappelijke wereld zelf. De laatste rapporteert ook liever over haar succesverhalen.

Andere vormen van kritiek hebben te maken met de ideeën over de taak en rol van de journalistiek. Met name voorlichters vinden dat de massamedia een rol zouden moeten spelen in de gezondheidsvoorlichting, zij maken zich dan ook zorgen over het feit dat er in de media nauwelijks aandacht wordt besteed aan veel voorkomende ziekten zoals kanker en berichten nauwelijks praktische informatie bevatten. Journalisten werkzaam bij de dagbladen vinden dat zij het publiek over bepaalde ontwikkelingen moeten informeren. Bij de keuze van onderwerpen laten zij zich vooral leiden door de wetenschappelijke en medische wereld.

De redacties van de damesbladen weten goed welke behoeften en ideeën er bij de lezers van het tijdschrift leven, daarnaast hebben ze veel ervaring in het doelgroep-gericht schrijven en zijn hun lezers zeer geïnteresseerd in informatie over ziekte en gezondheid. De damesbladen zouden in de voorlichting over geneesmiddelen een belangrijkere rol kunnen spelen. Bij de informatieverstrekking over geneesmiddelen zou men dan wel meer aandacht moeten besteden aan de bijwerkingen.

Tot slot

Dit proefschrift laat zien dat journalisten zorgvuldig te werk gaan en veelvuldig informatiebronnen en experts raadplegen. Uiteindelijk is de journalist verantwoordelijk voor de berichten over geneesmiddelen. Deskundigen zijn echter mede verantwoordelijk immers, zij worden geraadpleegd om op een juiste wijze over geneesmiddelen te berichten. Deskundigen moeten journalisten van zorgvuldig afgewogen informatie voorzien. En "deskundigen" moeten, wanneer zij geconsulteerd worden buiten hun eigen specialisme, dit kenbaar maken aan de journalist en deze adviseren iemands anders te raadplegen.

DANKWOORD

Het schrijven van een proefschrift doe je gelukkig niet alleen en daarom wil ik hier iedereen, die heeft geholpen het schip in een veilige haven te brengen, bedanken. Zonder anderen te kort te doen, wil ik hier een aantal van hen met name noemen. Alle respondenten wil ik bedanken voor hun enthousiaste medewerking. Ik moet eerlijk bekennen dat ik er als onderzoeker nogal tegenop zag journalisten en PR-mensen te interviewen maar dat deze vrees geheel onterecht bleek, iedereen heeft mij zeer gastvrij ontvangen en van informatie voorzien. Bedankt.

Een belangrijke rol was er voor de begeleiders van dit onderzoek, Prof.Dr. Th.F.J. Tromp, Prof.dr. F.M. Haaijer-Ruskamp, Prof.dr. M.N.G. Dukes, Dr.L.T.W. de Jong-van den Berg en Dr.J. Willems. Lolkje en Floor zonder jullie stimulerende begeleiding tijdens mijn bijvak was ik waarschijnlijk nooit in het onderzoek terecht gekomen. Jullie hebben mij tijdens de laatste zes jaar echt leren varen en mij af en toe van een zandbank afgesleept. Ook Dick, Graham en Jaap bedankt voor de vele suggesties en commentaar, zonder jullie loodswerk was het niet gelukt. Linda Voogt en Minke Pasman hebben als student in het kader van hun hoofdonderzoek aan dit proefschrift meegewerkt. Linda en Minke, ik hoop dat ik jullie wat kneepjes van het vak heb kunnen leren. In ieder geval bedankt voor jullie bijdragen; het was heel leuk dat jullie mee hebben gevaren.

In de haven van de dRUGs groep was het altijd goed toeven. We hebben veel nuttige en leuke discussies over het onderzoek gevoerd. Rein Vos, Ellis Boerkamp, Petra Denig, Nicolien Wieringa, Coos Brouwers, Jos van de Werf, Miriam Sturkenboom, Foppe van Mil en alle anderen wens ik een goede vaart op de wereldzeeën. De havenmeester wens ik succes bij de uitvoering van haar werkzaamheden voor en in de haven. Floor, mijn kamergenoot, collega

en vriendin, jij stond altijd klaar om mij met een nat pak uit het water te vissen, weer en wind trotserend, bedankt.

De promotiecommissie, Prof.dr. A.A. Bakker, Prof.dr.J. Durant en Prof.dr. D.K.F. Meijer wil ik heel hartelijk danken voor de accurate en vlotte wijze waarop zij dit manuscript beoordeeld hebben.

Lieve familie en vrienden, ook jullie bedankt voor de steun. Het zwaaien aan de kade heeft mij elke keer weer moed gegeven.

Annemarie en Nienke, mijn paranimfen, ik vind het erg fijn dat jullie aan boord zijn.

Als laatste wil ik de vuurtorenwachter van de thuishaven bedanken voor zijn aanwezigheid in goed en slecht weer. Dankzij jou was de thuishaven altijd veilig en bereikbaar.

LIST OF PUBLICATIONS

L.T.W. de Jong-van den Berg, F.M. Haaijer-Ruskamp, **A.M. van Trigt**. Evaluatie van een voorlichtingsbrochure over geneesmiddelen en de overgang. Pharm Weekbl. 1988; 124: 870-6

A.M.van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, R. Vos, F.M. Haaijer-Ruskamp. Pharma-ROM-informatie of bijsluiter: is er verschil? Pharm Weekbl. 1990: 125: 404-9

A.M.van Trigt, L.T.W. de Jong- van den Berg, F.M. Haaijer- Ruskamp. Geneesmiddelen en zwangerschap in vijf vakbladen. Huisarts en Wetenschap 1991;34(10): 462-5.

A.M. van Trigt, F.M. Haaijer- Ruskamp, L.T.W. de Jong- van den Berg. Geneesmiddelen, zwangerschap en de lekenpers. T. Soc. Gezondheidsz. 1991: 69 (11): 453-7.

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, F.M. Haaijer-Ruskamp, J. Willems, Th.F.J. Tromp. Journalists and their sources of ideas and information on medicines. Soc. Sci. Med. 1994; 38 (4): 637-643.

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, F.M. Haaijer-Ruskamp, J. Willems, T.F.J. Tromp. Medical journalists and expert sources on medicines. Public Understand. Sci. 1994; 3: 309-321

A.M. van Trigt, C.M. Waardenburg, F.M. Haaijer-Ruskamp, L.T.W. de Jong-van den Berg. Questions about drugs: How do pregnant women solve them? Pharmacy World & Science 1994; 16 (6): 254-9

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, J. Willems, T.F.J. Tromp, F.M. Haaijer-Ruskamp. The pharmaceutical industry and the lay press - the industry's point of view. Int.J. Risk Safety Med 1995; 7: 1-15

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, M. Pasman, F.M. Haaijer-Ruskamp, J. Willems, T.F.J. Tromp. Information about drugs in family magazines. Pharmacy World & Science 1995; 17 (2): 48-53

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, F.M. Haaijer-Ruskamp. Reporting research in medical journals and newspapers [letter]. BMJ 1995; 311: 62

A.M. van Trigt, L.T.W. de Jong-van den Berg, L.M. Voogt, J. Willems, T. F.J. Tromp, F.M. Haaijer-Ruskamp. Setting the agenda: Does the medical literature set the agenda for articles about medicines in the newspapers. Soc. Sci. Med (in press)

